

ЛЕКСИКА ПОРТРЕТНОГО ОПИСУ В ПОВІСТІ О. КОБИЛЯНСЬКОЇ „ЗЕМЛЯ”

Наталія Руснак, Людмила Мацьків. Лексика портретного опису в повісті О. Кобылянської „Земля”

У статті проаналізовано лексику портретного опису у повісті О. Кобылянської „Земля”, змодельовану у формі портретно-описового поля, до складу якого входять іменники, дієслова, прикметники, дієприкметники та прислівники. З'ясовано роль тематичних угруповань слів у створенні цього функціонально-тематичного типу мовлення.

Ключові слова: портретний опис, портретно-описове поле, конкретний іменник, абстрактний іменник, соматизм, етнографізм, дієслово, прикметник, дієприкметник, прислівник.

Наталія Руснак, Людмила Мацьків. Лексика портретного описання в повісті О. Кобылянської „Земля”

В статті проаналізована лексика портретного описання в повісті О. Кобылянської „Земля”, представлена портретно-описательним полем, которое формируют существительные, глаголы, прилагательные, причастия, наречия. Определена роль тематических групп слов в формировании этого функционально-тематического типа речи.

Ключевые слова: портретное описание, портретно-описательное поле, конкретное имя существительное, абстрактное имя существительное, соматизм, этнографизм, глагол, прилагательное, причастие, наречие.

Nataliia Rusnak, Liudmyla Matskiv. Vocabulary of Portrait Description in Olha Kobylanska's Novel Zemlia

The article presents the analysis of portrait description in Olha Kobylanska's novel Zemlia, description being modeled as a portrait-description field composed of nouns, verbs, adjectives, participles and adverbs. The role of the thematic clusters in the in the formation of this type of functional-thematic speech is established.

Key words: portrait description, portrait-descriptive field, concrete noun, abstract noun, somatics, ethnographism, verb, adjective, participle, adverb.

Специфічні ознаки кожного типу функціонально-семантичного типу мовлення в ідіостилі письменника найповніше відображає лексика творів, яка залежить від багатьох чинників, з-поміж яких провідне значення належить історико-соціальним умовам епохи творця та тематиці тексту.

Мета статті – проаналізувати лексику портретного опису (ПО) в повісті О. Кобылянської „Земля”.

Мова творів видатної буковинської письменниці давно привертала увагу дослідників. „Розмовно-говіркове і писемно-літературне – це ті два джерела, які знайшли відображення в системі структур мови письменниці. Південно-західні діалектні особливості, які у мовотворчості письменниці виявляються більш чи менш стихійно, в творах на селянську тематику знаходять ще й свідоме використання у таких стилістичних аспектах, як типізація мови персонажів і створення місцевого колориту” [9, с. 46].

Лексика, яка бере участь у створенні ПО становить своєрідне портретно-описове поле (далі ПОП), яке формують іменники, дієслова, прикметники, дієприкметники та прислівники.

Структура поля передбачає центр – ядерні елементи, які безпосередньо описують персонаж, і периферію, що задають локально-темпоральні параметри ПО, виконуючи своєрідну функцію фону і рамки.

У ПО використано конкретні і абстрактні іменники. Конкретні іменники представлено такими тематичними групами:

1) соматизми (*голова, рука, око, уста, брови, шия*); 2) номінанти антропоморфних персонажів (*чоловік, солдат, парубок, жінка*); 3) слова, які означають одяг і атрибутику (*сорочка, киптар, кожух, сердак, намисто*); 4) зооморфізми (*тигриця, ведмідь*); 5) флоризми (*мальва, смерека, дуб*); 6) назви міфологічних та потойбічних істот (*мара, смерть, мавка*).

Абстрактні іменники формують тематичні групи:

1) субстантивовані значення дій (*дихання, жест, погляд*); 2) темпоральні іменники, які означають час і вік персонажів (*вік, рік*); 3) кондиціональні іменники (термін належить Т. Насалевич), які позначають емоційний і фізичний стан персонажів (*тривога, турбота, страх, біль*).

До центру ПОП, звісно, належать конкретні іменники; інгерентними, ядерними елементами будь-якого твору є соматизми. Чим їх більше, тим ближче даний ПО до природного начала, до тілесності; чим їх менше, тим образ примарніший або романтичніший. Напр.: *Стягнула хмарно брови*

над **чолом** і вп'ялила **очі** в землю (5, с. 151); З глибини його душі виринула кудлата, мов у собаки, **голова** дівчини... (5, с. 245); Зі своїми білими, блискучими **зубами** й червоними викоченими **устами** виходила при слідуючій танці, неначе б не було нічого... (5, с. 93); Його **груди** піднялися із внутрішнього зворушення й **ніздрі** задримали. Був страшний в оцій хвилі (5, с. 185); Лише **очі** його миготіли боязко, **грудь** дишля тяжко, мов із раптової втоми. Він засапався, блід, а **уста** кривилися болісно (5, с. 271); ...він зарив свої тверді мозолисті **пальці** у волосся, торгаючи його (5, с. 219); Виросло довге волосся і борода, а **голова** похилена на бік, мов піддалася зовсім під терневу корону (5, с. 244); ... погрозивши їй дико **п'ястуком** ... (5, с. 179).

Серед лексики ПО натрапляємо на діалектизми, які у Словнику української мови подано з позначкою *зах.*, пор.: П'ястук -а, ч., *зах.* Кулак. [2, с. 1192].

Особливістю ідіостиллю Ольги Кобилянської є використання архаїзму *уста* замість губи, рот.

Роль соматизмів у тексті художнього твору надзвичайно велика, оскільки „...тіло людини виражає – хто, що і яка вона є. Бадьора чи стомлена, весела чи сумна, наповнена благодушним ставленням чи відштовхує негативом” [8, с. 38]. Піднесений опис образу не допускає показу ніг, нижньої частини тіла. Р. Барт зазначає: „Ходьба міфологічно є найбільш пересічним, тобто найбільш людським жестом. У всіх своїх мріях та ідеальних образах, при будь-якому соціальному піднесенні людина, насамперед, абстрагована від ніг – хай це буде на портреті, або ж в автомобілі” [1, с. 71].

Серед соматизмів переважають іменники *очі, обличчя, уста*. Вони передають особливості жестово-мімічної поведінки людей (погляд, вираз обличчя, поворот чи нахил голови, жест рукою). Високу частотність вживання слова *очі* можна пояснити особливим значенням погляду людини для розпізнання його EGO, істинного „я”. Психолог Д. Ніренберг пише: „Ми всі знаємо, про що йде мова, коли говорять про ніжні чи тверді, проникливі, пекучі очі, про очі радісні, збуджені, злі чи сумні, страждаючі. Ми говоримо про очі, які сміються або плачуть, і ми точно розрізняємо ніжний, ласкавий, спокусливий погляд від прохаючого, плаваючого, відсутнього, нерухомого; погляд іншого може нас схвилювати чи захопити, погляд може вплинути сильніше, ніж велика кількість слів” [8, с. 70].

Предмети одягу і атрибутики впливають на створення образу персонажа, розширюють та доповнюють уявлення про його соціальний статус, рід занять, уподобання. Авторка називає переважно елементи одягу, прикрас подекуди специфічно буковинських, які представлені етнографізмами: *сорочка, пояс, рушник, хустина, сердак, рікля, ковточки*. Напр.: Була лише в **сорочці**, обперезана барвним **поясом**, без **рушника** на голові... (5, с. 203); Лиш у легкій **одежі**... з **хустиною** на голові, стояла на плоті близько хати, мов мара, і, витягаючися надміру до вікна, старалася одним поглядом обняти ціле нутро хати (5, с. 220); Увійшла у довгому чорному **сердаці** Докіїному, в такій же **хустці** на голові, і худа і бліда, мов із білого воску (5, с. 263); пор.: Сардақ сердақ-а, ч., *зах.* Рід верхнього теплового сукняного одягу [2, с. 1294]; ... мала на собі скромну **ріклю**, що, не стісняючи її рухах, приставала пестливо до її молоді, гнучкої статі... (5, с. 72); пор.: Рікля, рікля -і, ж., *заст.* Вид старовинної спідниці, переважно квітчастої для нареченої [12, с. 457]; ... оглядали її ... маленькі срібні **ковточки**... (5, с. 75); пор.: Ковткі, -ів, мн., *діал.* Сережки [2, с. 74]; Нині мали на собі **святочні строї**” (5, с. 36); пор.: Стрій, стрію ч., *розм.* Те, в що наряджаються, вбираються, наряд // Те, в що одягаються; одяга [2, с. 1402]; ... ті **цітки**, що їх посила, були завсіди гарні (5, с. 74); пор.: Ціточка, -и, ж., *зах.* Мідний кружечок для інкрустації [2, с. 1588].

Назви одягу використано і в стилістичному прийомі порівняння: „...голова розпатлана, як вивернений **киптар!**” (5, с. 175). Кептар, я, ч. У гуцулів – верхній, хутрянний одяг без рукавів [2, с. 535].

О. Кобилянська використовує такі апелювати-номінанти антропоморфних персонажів: *хлопець, дівчина, пані, син, батько, мати*. Розмахнулася рукою, а ся спинилася на смаглявім лиці молоді **дівчини** (5, с. 179); ...спинився його погляд докірливо на обличчі молодого **сина**, і його уста викривила гірка усмішка (5, с. 228); З розбурханим волоссям стояв старий **батько**, прикований до місця, важко дишучи, витріщаючися в напрямі, куди погнався стовп снігу (5, с. 254); По службі, щоправда, зближались до неї і обступали її **дівчата**, оглядали її одіж, її гарно вишиту сніжно-білу сорочку, її маленькі срібні ковточки, що дістала одного разу від **пані**... (5, с. 75); Вона була дуже погана, оця її **мати**. Передні зуби виставали у неї з рота, як кли, сорочка на грудях була вічно розп'ята, а білий рушник на голові завсіди перекирлений. Виглядала коли б і не глянути на неї, як п'яна або якби що лише з ким побилася (5, с. 73); Ось той блідий **хлопець**... з тим дитинячо-дрібним личком – се був його одинокий син (5, с. 260).

У ядерній зоні опинилися і зооморфізми. „Велика кількість, а потенційно всі назви тварин і птахів можуть бути використані для образної характеристики і соціальної оцінки людини за тими чи

тими ознаками і властивостями. Тому слова, які називають тварин і птахів, часто використовують для образного представлення зовнішності, духовної подоби, особливостей поведінки людини” [3, с. 20]. Зооморфізми в ПО є елементами стилістичного прийому порівняння: *був сильний, як медвідь* (5, с. 50); *скривив рот, як собака* (5, с. 166); *натягнула шию, мов серна* (5, с. 256); *дивилася, як вовчиця* (5, с. 89); *острі, блискучі, мов у половика, очі* (5, с. 233). Є у повісті й порівняння з екзотичними тваринами: *еластичний, мов тигр* (5, с. 155); *закинув гордо голову, мов лев* (5, с. 274); *гнала за ним, мов тигриця* (5, с. 262).

Як елементи порівняння в ПО використано й флоризми: *дівчина, мов квітка* (5, с. 176); *струнка, як смерека* (5, с. 71); *сама, як струнка мальва* (5, с. 72); *держалася прямо, мов сосна* (5, с. 27); *стояв, мов стрункий дуб* (5, с. 53); *червоний, як буряк* (5, с. 123); *вибуяла, мов пальма вгору* (5, с. 31).

Увиразнюють ПО порівняння з міфологічними істотами: *стояла, мов мара* (5, с. 220); *очі, як у чортиці* (5, с. 248).

Серед абстрактних іменників найбільше навантаження припадає на слова, що позначають опрідметнені дії: *погляд, усміх. – Мене? – спитала, втоплюючи свій зворушений, майже дикий погляд в обличчя старої, і неказанно згйдний, майже демонічний усміх викривив її як сніг білі уста* (5, с. 217); *– Не журися тим! – відповів він глумливо, з похмурим поглядом у своїх сталевих очах, що ніколи не спочивали...* (5, с. 180).

Мовознавці підкреслюють роль дієслів у мовленні. В. фон Гумбольдт називав дієслово нервом усієї мови, живим словом. Усі інші слова, як зазначав він, є ніби мертвим матеріалом, який підлягає з’єднанню, дієслово є осередком, який зберігає і поширює в собі життя [11, с. 133].

У науковій літературі існують різноманітні семантичні класифікації дієслова. Так. В. Мізецька виділяє дев’ять лексико-семантичних груп автосемантичних дієслів: 1) дієслова медитації (*думати*); 2) дієслова мовлення (*говорити*); 3) дієслова емоцій (*сміятися*); 4) дієслова з суб’єктивно-модальним значенням (*бажати*); 5) дієслова перцепції (*бачити*); 6) реляційні дієслова (*помічати*); 7) екзистенційні дієслова і дієслова місцезнаходження в просторі (*бути, жити*); 8) посесивні дієслова (*мати*); 9) дієслова конкретної дії (*йти*) [6, с. 24–28]. Доповнює запропоновану класифікацію, аналізуючи конкретні дієслова, Т. Насалевич: 1) дієслова переміщення в просторі; 2) дієслова, які означають мимічні рухи; 3) дієслова жестового руху; 4) дієслова трудових та інших операцій [7].

У ядерну зону ПО О. Кобилянської потрапили дієслова емоцій: *...так нагрязлася, що стала чорна...* (5, с. 190). *Нагрізнися -зуся, -зешся, док., розм. 1. Багато, досхочу погрізти. 2. перен. Удоставь полаятися з ким-небудь. 3. діал. Непокоячись про кого-небудь, багато пережити, перехвилюватись* [2, с. 708].

Частотними у центрі ПОП є дієслова конкретної дії, передовсім лексеми на позначення мимічних рухів. Жест – особливо витончений знак дійсності. Його сутність полягає в тому, що він „співпадає з вчинком, який зведений до мінімального об’єму рухів. Але, щоб у жесті позначилось повне злиття із вчинком необхідно згладити в ньому будь-яку емфазу, звести його до майже повної непомітності” [1, с. 115–116]. Напр.: *Натягнула шию, мов серна, і звернула великий блискучий погляд до вікна* (5, с. 256); *Вона повернула свою розбурхану голову за ним і витріщилася на нього затуманено* (5, с. 204); *Дізнавшись про стан сина, скривила уста, мов у фізичному болю...* (5, с. 128); *Її очі заіскрилися недобре, одначе й вона розреготалася, як перед хвилию Анна, на ціле горло* (5, с. 178); *Його сильні залізні руки, чорні та тверді, заворушилися незаметно...* [5, с. 118]; *Уста викривилися в брутальну усмішку, й він уп’ялив у землю задеревілий свій погляд* (5, с. 233); *Його руки скорчилися досередини, він оглянувся з цілковито блудним поглядом, і його голова почала сильно трястися* (5, с. 208); *...його очі розширилися і гляділи на неї з холодним блиском* (5, с. 270).

Нерідко дієслова вжиті у переносному значенні: *...уста задубіли...* (5, с. 209). *Задубіти, -ію, -іеш і рідко Задубнути і задубти, -бну, -бнеш; мин. ч. задубів, -іла, -іло рідко задубнув, -нула, -нуло і задуб, -ла, -ло; док. // перен. Заціпеніти, завмерти в якомусь одному положенні* [2, с. 390]; *...його очі запалювалися неприязним блиском...* (5, с. 269). *Займатися -аюся -аєшся, недок., зайнятися і діал. займи тися, займ’юся, займ’єшся, док. 4. перен. Ставати дуже збудженим, раптово проймається якимсь почуттям* [2, с. 393]; *...очі зайнялися чудним блиском...* (5, с. 181). *Запалюватись -ююся, -юєшся, недок. 2. перен. Починати виражати, виявляти яке-небудь почуття (про очі)* [2, с. 410].

Продуктивність у ПО повісті виявляють дієслова переміщення у просторі: *З широко отвореними очима...пленталася безтямки, без заміру й цілі по хаті...* (5, с. 261); *Із відкритою, набік похиленою головою, не відвертаючи ні на хвилину очей з домовини, так ступав він* (5, с. 238).

У периферійній зоні ПО розглядаємо дієслова медитації, мовлення і перцепції, які створюють

„дієслівну” рамку ПО. У цій групі превалюють дієслова перцепції, зокрема зорового сприйняття: *Вона гляділа вперед себе хвилю живо, задумано, з випуленими очима* (5, с. 183); *...подивилася на панну своїми холодними, неприязними очима* (5, с. 130); *...заздріла...її волосся* [5, с. 230]; пор.: Заздріти, заздрю, заздриш, док. перех. діал. побачити [2, с. 392]; *Ілія вибалушив на неї свої круглі очі...* (5, с. 137); пор.: Вибалушувати, -ую, -уєш, розм. Широко розкривати, витріщати очі [2, с. 126].

Велике значення в ПО мають прикметники, які означають непроцесуальні ознаки предметів. Т. Насалевич, пропонує групи прикметників, які є релевантними для ядерної зони ПО: 1) колористичні прикметники; 2) прикметники психічного та емоційного стану; 3) прикметники-характеристики розміру; 4) прикметники-характеристики ступеня швидкості; 5) прикметники-характеристики структури; 6) прикметники темпоральної характеристики; 7) прикметники-характеристики форми; 8) прикметники температурних характеристик; 9) прикметники оцінки [7].

Обличчя персонажів схарактеризовано прикметниками: *ніжний, (глибоко) поважний, терплячий, (майже) дитинячий, дитинячо-молодий, дитинячо-дрібний, молодий, блідавий, білий, блідий, гарний, тихий, супокійний, білий-білеський, червоний, негарний, непоказний, тонкий, марний, лагідний, журливий, смаглявий, жовтий, худий, безкровний, поважний, чорний, вузенький, поганий* (у значенні „негарний”): *Його ніжне, дитиняче обличчя стало поважне, майже терпляче...* (5, с. 193); пор.: Дитинячий, -а, -е. діал. Дитячий [2, с. 300]; *Ось той блідий хлопець...* (5, с. 260); *Однак її тонке, ніжне обличчя... усмиряло враження її занедбаного вигляду* (5, с. 203); *Розмахнулася рукою, а ся спинилася на смаглявім лиці молодої дівчини* (5, с. 179); *З чорного змарнілого лица світилися вдоволено чорні очі* (5, с. 146).

Очі постають перед нами у таких характеристиках: *добрі, добродушні, сині, смутні, ясні, круглі, чорні, великі, сталеві, сиві, зимні, журливі, допитливі, страшні, (майже) звірячі, перелякано-блудні, лагідні, блискучі, жадібні, дикі, лакомі, тихі, поважні, вогкі, вигребуші, (майже) блудні: ...відповів він глумливо, з похмурим поглядом у своїх сталевих очах...* (5, с. 180); *Марне лице з білого рушника з журливими, допитливими очима...* (5, с. 127); *...лакомі очі заблистіли проти нього* (5, с. 245); пор.: Лакіомий, -а, -е. 1. заст. Спокусливий, манливий. 2. зах. Пожадливий [2, с. 604]; *Рахіра вп'ялила свої блискучі очі вигребує в лице противниці ...* (5, с. 177); *Від часу до часу звертала своє око (друге було напівприжмурене й не бачила на нього нічого), остре сиве око на слухача...* (5, с. 138).

При описі очей О. Кобилянська надає перевагу прикметникам із оцінним значенням *добрий, смутний*, зі значенням на позначення розміру, форми, а також лексемам, які відбивають внутрішній стан персонажів *лагідний, лакомий, сумний, холодний, неприязний, проникливий*.

Погляд схарактеризовано як *блудний, здичіло-блудний, непритомний, похмурий, зимний, небезпечний, великий, блискучий, м'який, глибокий, лагідний, гарний*. Напр.: *Виглядала відстрашаюче. Розціхрана, з блудним поглядом...* (5, с. 213); *...водив за ними непритомним поглядом...* (5, с. 231).

Велику роль у художньому портретуванні відіграє волосся персонажа, яке О. Кобилянська характеризує як *розбурхане, розпатлане, неподатне, густе, довге, чорне, блистяче*. Напр.: *На печі сиділа розперезана, з розбурханим волоссям...* (5, с. 255); *...я заздріла лише її чорне розпатлане волосся* (5, с. 138); *Густе неподатне волосся спадало їй дрібними кучерями на чоло, а коротка груба коса теліпалась при скорих рухах її голови по плечах, мов жива* (5, с. 181); – *Чому, любко? – питав він, глядячи її чорне, у світлі блистяче волосся...* (5, с. 81); *Виросло довге волосся...* (5, с. 244).

Фіксуємо ряд слів на позначення ознак:

– зубів: *білі, блискучі, прегарні, кланцата: „Донька старої Параски, тої поганої кланцатої вдовиці* (5, с. 159); пор.: Кланцатий, -а, -е, діал. Зубатий [2, с. 543];

– рук, ніг, пальців: *слабі, недужі, худі, тонкі, білі, ситі, сильні, залізні, чорні, тверді, грубі, мозолисті: Зарив грубі пальці у волосся...* (5, с. 241).

– рота: *широкий: В нього такий широкий рот, що може собі сам щось до вуха сказати...* (5, с. 33).

– шиї: *штивна: „Штивна була у нього шия”* (5, с. 32); пор.: Штївний, -а, -е. діал. Нерухомий, твердий, негнучкий [2, с. 1632].

Великої уваги при створенні портрета персонажів О. Кобилянська надає зображенню постави, тілобудови. Для цього використовує наступні прикметники: *худий, стрункий, гнучкий, молодий, ніжний, поважний, прямий, грубий, штивний, еластичний, рівний, худий, тонкий, марний, залізний, плечистий, сильний, здоровий, великий, високий, гордий, міцний: Стояла висока, рівна й поважна, мов статуя* (5, с. 107); *Її висока стаття держалася вправді завсіди прямо.., по поставі, трохи штивній, можна було її вмити між іншими відрізнути...* (5, с. 27); *...еластичний, мов тигр, погнав полем* (5, с. 155); пор.: Еластичний, -а, -е. 1. Здатний легко гнутися, розтягуватися і повертатися до попередньої форми;

гнучкий, пружний [2, с. 343]. Слово грецького походження (від *грецьк.* elastikos – гнучкий, ковкий);

Михайло – хлопець сильної будови, здоровий...(5, с. 31); *Сильні плечі...ведмежі ті плечі...* (5, с. 230); пор.: Ведмежий, -а, -е. 1. Прикм. до ведмідь. 2. *перен.* Який певними рисами, особливостями нагадує ведмедя або щось властиве йому [2, с. 117].

Тіло Сави після повернення з темниці О. Кобилянська описує за допомогою фразеологізму *шкіра та кості*: *Він вернув худий – шкіра та кості, побілівши на лиці...* (5, с. 260), який має значення „дуже худий” [12, с. 377]

Найбільш численною є категорія прикметників оцінки: *хороший, жахливий, прегарний, скромний, ніжний, неприязний, похмурий, дивний, чудовий.* У кількісному відношенні трохи поступається попередній групі колористична лексика: *темний, білий, блідий, смаглявий, темнявий, сніжно-білий, жовтий, безкровний, льодово-зелений, сивий.* Продуктивними у ПО О. Кобилянської можна вважати прикметники психічного та емоційного стану: *понурий, сумний, марний.* Прикметників розміру та форми налічується небагато: *високий, великий, вищий, довгий, прямий, стрункий, тонкий.*

Найменше в ядерній зоні ПО прикметників температури: *зимний, холодний: ...той зимний погляд...мов ніж улискувався...* (5, с. 193); пор.: Зімний, -а, -е. *розм.* 5. *перен.* Позбавлений душевної теплоти, пристрасті // Який не виражає ніякого почуття, байдужий [2, с. 459].

Часто вживаними є дієприкметники, які одночасно передають динамічну і статичну ознаки: *побілілий, змарнілий, оббитий, закривавлений, збліднілий, отворений, розширений, переляканий, вилуплений, зворушений, прижмурений, запалий, задуманий, витріщений, задеревілий, заблуканий, здичілий, переляканий, зажурений, розбурханий, розпатланий, розплетений, обстрижений, зачесаний, викривлений, викочений, побілілий, закроений, зціплений, вихуділий, виголоднілий, напівприжмурений, зморщений, зарисований, піднятий: Часом прийде оббитий ...закривавлений з корчми...*(5, с. 28); *Дрібне хлоп'я з задуманими очима своєї матері...*(5, с. 276); *...уп'ялив у землю задеревілий свій погляд* (5, с. 233); *...його безустанно заблуканий погляд* (5, с. 52); *...заховався зі здичілим поглядом...*(5, с. 216); *Із розплетеним волоссям ...виглядала, мов постать, що виринула з гробу* (5, с. 237); *Він бачив виразно її голову і її сумовито закроені уста* (5, с. 80); *Дивилась туди хвилю ...з болісно зморщеними бровами* (5, с. 86); *Ось той блідий хлопець, те змарніле, виголодніле тіло...* (5, с. 260); *Вихуділий, блідий і втомлений* (5, с. 247). Як відомо, прислівники надають додаткового динамічного імпульсу і виразності дієсловам. Т. Насалевич спрямовує увагу на види прислівників, які відіграють певну роль у ПО і виділяє такі групи слів: 1) прислівники-локативи; 2) прислівники ступеня і міри; 3) прислівники способу дії; 4) оцінні прислівники; 5) прислівники психічного та емоційного стану; 6) темпоральні прислівники; 7) прислівники-характеристики швидкості [7].

Прислівники-локативи і темпоральні прислівники мають велике значення для портретування, оскільки вони визначають фокус показу, ракурс портретного опису. Прислівники-локативи переважають у зв'язку з тим, що виконують орієнтаційну функцію, яка надзвичайно важлива у художніх творах великого розміру, де часто змінюється місце дії: *здалека, перше (у значенні щойно), тепер.* Напр.: *Його звичайно добродушні очі гляділи тепер блудно...* (5, с. 227); *Як тоді, так і тепер перетягнулося горем пасмо вогню по її чолі під волоссям і розсипалося гранею по висках і коло уст* (5, с. 258).

У ядерній зоні найвищі кількісні показники мають прислівники ступеня і міри: *зовсім, незаметно, цілковито, широко, неуханно.* Напр.: *...він оглянувся з цілковито блудним поглядом* (5, с. 208); *...його голова почала сильно трястися* (16, с. 208); *...голова почала незаметно трястися* (5, с. 118); *Вона зірвалася з місця і відтворила широко очі. Блудний, переляканий погляд перебіг хату і спинився на стелі* (5, с. 256); *Повно сліз найшло їй раптом в очі, і вона мов крізь серпанок гляділа вперед себе* (5, с. 265). Ці прислівники допомагають виділити найбільш важливі смислові ланки в описі.

Неабияке семантичне навантаження припадає на оцінні прислівники: *покійно, докірливо, затуманено.* Пор.: *...погляд у Марійки м'який, звичайно глибокий і зажурений, в усміху несказанно лагідний і гарний...* (5, с. 52); *Одна жінка з розбурханим волоссям окружала зойками неуханно віз, неначе шукала за чимось* (5, с. 209); *Удвоє покійно похилена стать повалилася наново до ніг...Як перше, доторкнулися їх судорожно уста, лиш що тепер і чоло діткнулося, мов святої ікони тих ніг* (5, с. 232); *Він став лише о один, відтінок на лиці темнішим, щось мов сльоза заблисла в його добрих синіх очах, а голова почала незаметно трястися* (5, с. 118); *...з побілілим, як стіна, лицем пленталася безтямки, без заміру й цілі по хаті...* (5, с. 261).

Чільне місце у ПО буковинської письменниці посідають прислівники способу дії *набік, уперед, звільна:* *... її очі відтворилося широко й упилися недвижно в його обличчя* (5, с. 204); *Зложила руки навхресті похиливши голову понад груди, немов дрімала* (5, с. 255); *...витріщившись, глядів здичіло-*

блудним поглядом на щось *уперед* себе... (5, с. 241); *По хвилі похилилася набік його голова й задримжала* (5, с. 231).

Отже, ПО у повісті О. Кобилянської „Земля” змодельовано у формі портретно-описового поля, до складу якого входять іменники, дієслова, прикметники, дієприкметники та прислівники. Домінуюча роль у ПО належить іменникам-соматизмам, дієслівам на позначення мимічних та жестових рухів, оцінним прикметникам, прислівникам ступеня і міри. Ідіостиль О. Кобилянської являє собою гармонійне поєднання лексичних елементів літературного та розмовного варіантів української мови. Для створення ПО письменниця поєднує діалектизми, етнографізми, використовує слова у переносному значенні. Ці елементи лексичної системи становлять єдність, цілісність, формуючи оригінальний авторський стиль.

Література

1. Барт Р. Мифологии / Р. Барт. — М. : Изд-во им. Сабашниковых, 1996. — 312 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / з дод., доповн. та CD / [уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел]. — К. : Перун, 2007. — 1736 с.
3. Гончарова Т. И. Зоосемантическая метафора во французском языке / Т. И. Гончарова // Вісник Харківського державного університету. — 1998. — № 406. — С. 20—24.
4. Етимологічний словник української мови: У 7 т. / [Редкол.: О. С. Мельничук (гол. ред.) та ін]. — Т. 2. — К. : Наук. думка, 1985. — 570 с.
5. Кобилянська О. Ю. Повісті; Оповідання; Новели / О. Ю. Кобилянська; вступ. ст., упоряд. і приміт. Ф. П. Погребенника. — К. : Наук. думка, 1988. — 672 с.
6. Мізецька В. Я. Особливості дієслівного вживання у сучасному драматичному творі / В. Я. Мізецька // Іноземна філологія. — Львів : ЛГУ, 1984. — Вип. 15. — С. 24—28.
7. Насалевич Т. В. Портретное описание в различных типах текста : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10. 02. 04 „Русский язык” / Т. В. Насалевич. — Одеса, 2003 — 20 с.
8. Ниренберг Д. Как читать человека, словно книгу / Д. Ниренберг. — Баку : Сады, 1992. — 176 с.
9. Ольга Кобилянська в критиці та спогадах // [упоряд. та приміт. Ф. П. Погребенника, О. К. Коваленко, Е. М. Панчука, В. Я. Піскалової; вст. ст. Ф. П. Погребенника. — К. : Держлітвидав України, 1963. — 560 с.
10. Салиев Х. Х. Семантический анализ глаголов с адвербиальным значением в современном английском языке / Х. Х. Салиев // Сб. науч. тр. МГПИИЯ им. М. Горького. — М., 1977. — Вип. 116 — С. 133—138.
11. Словник буковинських говірок / [за заг. ред. Н. В. Гуйванюк]. — Чернівці : Рута, 2005. — 688 с.
12. Фразеологічний словник української мови / У 2 кн. / уклад. : В. М. Білоноженко [та ін.]. — Кн. 1. — К. : Наук. думка, 1993. — 984 с.